

BIBLIOGRAFIJA PER PIRMAJĄ TARYBŲ VALDŽIOS LIETUVOJE
DEŠIMTMEČI (1940—1950 m.)

JONAS BASIULIS

Buržuazijos valdomoje Lietuvoje bibliografijos padėtis buvo labai sunki. Bibliografija valstybiniu mastu niekas nesirūpino — tam reikalui nebuvo skiriama nei lėšų, nei žmonių. Bibliografinis darbas buvo dirbamas individualiai ir daugeliu atvejų atsitiktiniai. Tuo laikotarpiu sudaryti bibliografiniai darbai išties priklausė pavieniams bibliografams entuziastams. Nenormalią bibliografijos padėtį ir valdančiųjų sluoksnių požiūrį į ją yra gana ryškiai apibūdinęs anuometinėje spaudoje bibliografas I. Kisinas. Jis rašė: „Kas bus su bibliografija Lietuvoje? Bibliografams tenka dirbti sunkiausiose sąlygose... Kažin kodėl visame pasaulyje pripažintas bibliografijos svarbumas, o tik mūsų krašte nabagai-bibliografai bastosi, amžini klajūnai, nerasdami sau vietos ir užtarimo“¹. Nors šitie žodžiai liečia pirmąjį buržuazijos valdymo dešimtmetį, tačiau jie tinka ir visam jos valdymo laikotarpiui apibūdinti.

Nepaisant tokių nepalankių bibliografijai vystytis sąlygų, atskiri, savo darbiui atsidavę bibliografai entuziastai, paruošė vieną kitą reikšmingesnį darbą. Paminėtini V. Biržiškos, I. Kisino, M. Urbšienės, A. Ružancovo ir kitų darbai².

1940 metais atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje, visu kultūriniu darbu, drauge bibliotekininkyste ir bibliografija, ėmė rūpintis valstybė. Kultūros-švietimo įstaigoms pradėjo vadovauti Švietimo liaudies komisariatas. Patariamuoju organu tapo Lietuvos bibliotekininkų draugija.

Susidarė palankios sąlygos bibliografiniam darbui. „Bibliografijos žinių“ redakciniame straipsnyje buvo rašoma: „Dabar mums bus lengviau dirbti. Esant reikalui, galėsime pasitarti ir pasimokyti iš prityrusių bibliotekų ir bibliografijos darbe draugų, dirbančių Maskvoje, Leningrade, Minske, Kijeve ir kituose SSR Sąjungos centruose“³.

Bibliografiniame darbe buvo jaučiamas nepaprastas pakilimas, kuriami dideli ateities planai. Prof. V. Biržiška, apžvelgdamas lietuvių bibliografijos vystymąsi ir jos uždavinius, rašė: „Visų paminėtų trūkumų pašalinimui reikės dar nemažai laiko ir darbo, tačiau darbas nebaisus, bet džiugus ir lengvas, kai jam skiriamas dėmesys ir juo rūpinamasi, ko mes, lietuvių bibliografai, visiškai neturėjome iki šiol“⁴.

Kalbant apie bibliografijos vystymąsi per pirmąjį Tarybų valdžios Lietuvoje dešimtmetį, reikia išskirti du laikotarpius —

¹ *Kisinas I.* Lietuvių bibliografijos plėtojimas per dešimtį nepriklausomumo metų.— „Lietuvos aidas“, 1928, liepos 7.

² To meto bibliografijos padėtis nušviesta V. Žuko straipsnyje „Lietuvos bibliografijos institutas“ („Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, 1965, t. 4, p. 95—120). Tačiau čia iškreiptai apibūdinama vadinamojo Lietuvos bibliografijos instituto veikla, priskiriant jo nuopelnui visus atskirų bibliografų bei Kauno universiteto bibliotekos darbus ir iš esmės nevertinant šios fiktivios įstaigos veiklą.

³ Bibliotekininkų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje.— „Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 5, p. 130.

⁴ *Биржишка В.* Состояние литовской библиографии.— «Советская библиография», 1941, сб. 1, с. 207.

1940—1941 metus ir pokario laikotarpį. Per 1940—1941 metų dešimtį mėnesių didelių darbų padaryti nespėta. Tačiau šis laikotarpis įdomus savo keliamomis bibliografinio darbo problemomis, planais. Antrasis, pokario laikotarpis yra jau didžiųjų planų ir sumanymų realizavimo laikotarpis.

Kaip rodo tuometinė spauda, 1940—1941 metais nemažai buvo rūpinamasi valstybine einamąja registracine bibliografija — viso bibliografinio darbo pagrindu ir šaltiniu. Lietuvoje, kaip ir kitose sąjunginėse respublikose, buvo planuojama įkurti specialią bibliografinę įstaigą — Knygų rūmus, kurie registruotų išeinančią spaudą ir būtų viso bibliografinio darbo centru respublikoje. Švietimo liaudies komisariatas 1941 metais pradėjo rūpintis Lietuvos TSR Knygų rūmų įsteigimu. Buvo ruošiami Knygų rūmų nuostatai ir struktūra⁵. Čia kaip tik buvo naudojama tuo Visasąjunginių ir kitų respublikų Knygų rūmų patyrimu, apie kurį su pasitenkinimu rašė 1940 metų „Bibliografijos žinios“⁶.

Einamosios valstybinės bibliografijos bazei sudaryti Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Taryba 1941 m. balandžio 28 d. priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos TSR teritorijoje išeinančių spaudinių privalomųjų egzempliorių pristatymo“⁷.

Šis nutarimas buvo glaudžiai susijęs su veikusia privalomojo egzemplioriaus sistema TSR Sąjungoje⁸.

Nors registracinei bibliografijai buvo padėtas tvirtas pagrindas, tačiau Knygų rūmus įkurti nespėta — prasidėjęs Didysis Tėvynės karas ir hitlerinė okupacija sugriovė visus kūrybinius ir organizacinius planus.

Kol buvo sprendžiami organizaciniai Knygų rūmų įkūrimo klausimai, einamosios registracinės bibliografijos funkcijas vykdė žurnalas „Bibliografijos žinios“. Jį, kaip ir anksčiau, leido Kauno universiteto biblioteka.

Žurnalo struktūra iš esmės liko ta pati, tačiau turinys ir medžiagos pobūdis pasikeitė. Visų pirma, registruojama literatūra, skelbiami straipsniai ir kronikinės žinutės atspindėjo tarybinio gyvenimo reiškinius. Antra vertus, pakitėjo bibliografavimo metodika. Nuo 1940 metų 7-ojo numerio medžiagai klasifikuoti buvo panaudotos tarybinio bibliografo L. Tropovskio dešimtainės klasifikacijos lentelės, kurias išvertė į lietuvių kalbą ir pritaikė respublikos poreikiams A. Ružancovas.

Ypač verta dėmesio 1940 metais iškelta suvestinio katalogo problema. Ano metu lietuvių bibliografams kilo mintis sudaryti stambesnėse bibliotekose esamos literatūros suvestinį (tuo metu vadinamą visuotinį) katalogą. Tai milžiniškos apimties ir daugelio metų darbas, kurio praktinė reikšmė būtų nepaprastai didelė. Skaitvytojas ir bibliografas be jokio vargo, atsivertęs katalogą, galėtų tuoj pat gauti informaciją, kurioje bibliotekoje jis gali rasti jam reikalingą leidinį. Bibliografai buvo įsitikinę, kad tokios didelės kultūrinės, praktinės ir informacinės reikšmės darbas per kurį laiką gali būti atliktas.

1940 m. gruodžio 8 d. Vilniaus universiteto bibliotekos skaitykloje įvykęs LTSR Bibliotekininkų draugijos susirinkimas išklaušė ir apsvaistė platų tuometinės Centrinės valstybinės bibliotekos direktoriaus J. Rimanto pranešimą⁹. Sutrumpintas pra-

⁵ *Vengrys A.* Knygų gyvenime. Pasikalbėjimas su prof. Biržiška.—, „Vilniaus balsas“, 1941, vasario 16.

⁶ Bibliotekininkų uždaviniai Lietuvos Tarybų Socialistinėje Respublikoje.—, „Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 5, p. 130.

⁷ Dėl Lietuvos TSR teritorijoje išeinančių spaudinių privalomųjų egzempliorių pristatymo. Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos nutarimas Nr. 439. (MAB Rankraščių skyrius. Fondas BA 78); Privalomasis spaudos veikalų egzempliorių pristatymas.—, „Vilniaus balsas“, 1941, gegužės 22. Nutarimo Nr. 439 atpasakojimas.

⁸ Pilną nutarimo tekstą žr.: *Basiulis J.* Privalomasis egzempliorius Lietuvoje.—, „Bibliotekininkystė ir bibliografija“, 1961, t. 1, p. 217—218.

⁹ „Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 8, p. 238.

nešimo tekstas buvo išspausdintas 1941 m. „Bibliografijos žinių“ 1-jame numeryje¹⁰. J. Rimantas, kalbėdamas apie suvestinio katalogo sudarymo galimybes, pabrėžė, kad „yra tai naujosios bibliotekininkystės visiškai nuoseklus ir pagrįstas sprendimas“¹¹. Iš pranešimo teksto matyti, kad gana realiai ir apgalvotai buvo sprendžiami kai kurie suvestinio katalogo sudarymo teoriniai bei metodiniai klausimai. Pavyzdžiui, tokio katalogo rankraštinių variantų buvo numatoma sudaryti per 15 metų.

1940 m. gruodžio 16 d. Bibliotekininkų draugijos valdyba kreipėsi į Švietimo liaudies komisariatą, prašydama „parūpinti reikalingas sąlygas ir imtis konkrečių žygių LTSR pagrindinių bibliotekų visuotiniam katalogui sudaryti“¹².

Deja, šį sumanymą įgyvendinti sužlugdė prasidėjęs karas.

LTSR Bibliotekininkų draugija taip pat rūpinosi ir sena bibliotekininkų bei bibliografų svajone turėti spausdinių kataloginių kortelių. Tokios kortelės labai palengvintų ir supaprastintų katalogų bei kartotekų organizavimą, užtikrintų aukštą bibliografinio-informacinio aparato kokybę ir vienodumą, atpalaiduotų darbuotojus nuo dalies techninio darbo ir jį atpigintų. Spausdinių standartinių kataloginių kortelių klausimas Lietuvoje buvo keliamas dar 1934 metais¹³, tačiau šiai idėjai įgyvendinti nebuvo jokių galimybių¹⁴.

Atkūrus Tarybų valdžią Lietuvoje, susidarė realios sąlygos šiai senai centralizuoto katalogavimo idėjai įgyvendinti. 1940 m. gruodžio 16 d. Bibliotekininkų draugijos valdyba kreipėsi į Švietimo liaudies komi-

sariatą, prašydama, kad su naujai leidžiamomis knygomis būtų spausdinamos standartinės kataloginės kortelės visoms LTSR bibliotekoms¹⁵. Bet šis klausimas buvo išspręstas tik pokario metais.

1940 metais išėjo ir vienas pirmųjų rekomendacinės bibliografijos darbų. Tiesa, tai dar labai mažos apimties atmena, skirta M. Lermontovo 100-osioms metinėms pažymėti. Išleido ją Kauno Raudonosios Armijos namai¹⁶.

Neužmiršta liko ir prekybinė bibliografija. 1941 metais Lietuvos TSR Valstybinė leidykla Kaune išleido knygų naujienų katalogą. Kadangi naujienų buvo nedaug, tai ir paties katalogo apimtis nedidelė — aštuoni puslapiai¹⁷.

Greta bibliografinių darbų buvo taip pat susirūpinta ir aukštos kvalifikacijos bibliografų bei bibliotekininkų kadrų paruošimu. Be savo dalyko specialistų būtų neįmanoma įgyvendinti užbrėžtų bibliografinio darbo planų. Kadrams ruošti nuo 1940 m. rugsėjo 1 d. Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakultete buvo įsteigta Bibliologijos katedra. Jos vedėju buvo paskirtas žymus ano meto bibliografijos žinovas ir entuziastas prof. Vaclovas Biržiška. Nuo 1941 metų rudens semestro Humanitarinių mokslų fakultetui dalijantis į du fakultetus — Istorijos ir Filologijos — bibliologiją buvo numatyta palikti prie Filologijos fakulteto, tačiau jau ne tik kaip katedrą, bet ir kaip savarankišką skyrių, kurio uždavinys — ruošti bibliografus ir aukštesnio tipo bibliotekininkus¹⁸.

Kadangi bibliologijos katedra negalėjo per trumpą laiką paruošti reikiamo specia-

¹⁰ Rimantas J. Visuotinio katalogo klausimu.—„Bibliografijos žinios“, 1941, Nr. 1, p. 26—32.

¹¹ Ten pat. p. 29.

¹² „Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 8, p. 238.

¹³ Ruzgas V. „Bibliografijos žinių“ reorganizavimo reikalu.—„Lietuvos žinios“, 1934, vasario 10.

¹⁴ Basiulis J. Einamoji registracinė bibliografija Lietuvoje 1928—1940 metais.—„Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai“, 1961, t. 1, p. 93—94.

¹⁵ „Bibliografijos žinios“, 1940, Nr. 8, p. 238.

¹⁶ Михаил Юрьевич Лермонтов. 1814—1841 г. [Библиогр. памятка. К., тип. «Спиндулис», 1940], 6 с. с портр.

¹⁷ LTSR valstybinės leidyklos knygų naujienos [Katalogas]. K., 1941, vasaris, 8 p.

¹⁸ „Bibliografijos žinios“, 1941, Nr. 1, p. 33.

listų skaičius, tai prie Kauno viešosios suaugusiųjų mokyklos (liaudies universiteto) buvo organizuoti specialūs dviejų semestrų, 640 valandų kursai bibliotekininkams. Kursai pradėjo veikti 1941 m. kovo 3 d. Pusė planuojamų valandų buvo numatyta specialiems dalykams. Jiems dėstyti buvo pakviesti Kauno ir Vilniaus bibliotekininkai.

Tuo būdu, 1940—1941 metais buvo sprendžiami pagrindiniai ir labai svarbūs lietuvių bibliografijos klausimai. Valstybiniu mastu buvo gvildinamas einamosios registracinės bibliografijos klausimas, suvestinio katalogo parengimas, spausdintų kataloginių kortelių leidimas, aukštos kvalifikacijos kadrų paruošimas ir kt. Tačiau šių planų įgyvendinimą vėlgi sužlugdė prasi-dėjęs karas ir hitlerinė okupacija.

Išvadavus Lietuvą iš hitlerinės okupacijos, vėl buvo pradėta rūpintis bibliografijos reikalais.

Dar nesibaigus karui, jau buvo susidomėta einamąja valstybine registracine bibliografija, jos baze ir specialios įstaigos — Knygų rūmų — įkūrimu.

1945 metų pradžioje Švietimo liaudies komisaras J. Žiugžda išsiuntė raštą Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos pirmininkui M. Gedvilui Lietuvos TSR Knygų rūmų įkūrimo ir privalomojo egzemplioriaus reikalu. Rašte buvo išdėstytos Knygų rūmų funkcijos ir svarbiausi uždaviniai¹⁹.

1945 m. kovo 29 d. buvo priimtas Lietuvos TSR LKT Nutarimas Nr. 171 „Dėl Lietuvos TSR Knygų rūmų įsteigimo“. Nutarime sakoma:

„1. Įsteigti Lietuvos TSR Knygų rūmus Lietuvos TSR Švietimo liaudies komisarų žinioje...“²⁰. Toliau nutarime nubrėžiam: pagrindiniai Lietuvos TSR Knygų rūmų uždaviniai²¹.

Šiame nutarime buvo numatyti pagrindiniai Knygų rūmų uždaviniai, jų darbo turinys, ir kurį laiką jis atstojė Knygų rūmų nuostatus. Knygų rūmai tapo nacionalinės bibliografijos centru respublikoje. Visa tai, apie ką buržuaziniais laikais lietuvių bibliografai galėjo tik svajoti, dabar tapo tikrove. Siems uždaviniams įvykdyti buvo sudaryta tinkama materialinė ir mokslinė bazė — patvirtinti etatai ir išskirtas privalomasis spaudinių egzempliorius.

Tą pačią dieną, įsteigus Knygų rūmus, buvo priimtas Lietuvos TSR LKT 1945 m. kovo 29 d. nutarimas Nr. 168 „Dėl Lietuvos TSR teritorijoje išeinančių spaudinių privalomųjų egzempliorių pristatymo“, pagal kurį Knygų rūmams buvo išskirta 10 privalomųjų egzempliorių²².

Iš nutarimo matyti, kad to meto privalomojo egzemplioriaus paskirtis buvo ne vien tik bibliografinė, bet jam taip pat buvo teikiamos nemažos bibliotekinės funkcijos — komplektuoti karo metu sugriautas ir sunaikintas bibliotekas.

¹⁹ Knygų rūmų archyvas, f. 2, papkė 1, p. 56.

²⁰ Lietuvos TSR LKT 1946 m. kovo 7 d. nutarimu Nr. 116 „Dėl Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos 1945 m. kovo 29 d. nutarimo Nr. 171 „Dėl Lietuvos TSR Knygų rūmų įsteigimo“ dalinio pakeitimo“ nutarė 1-ąjį punktą pakeisti taip: „1. Įsteigti Lietuvos TSR Knygų rūmus Kultūros-švietimo įstaigų komiteto prie Lietuvos TSR LKT žinioje“, o pagal Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1953 m. balandžio 23 d. įsaką „Dėl Lietuvos TSR sąjunginių-respublikinių ministerijų pertvarkymo“ Lietuvos TSR Knygų rūmai perėjo Lietuvos TSR Kultūros ministerijos žinion.—Kn.: Lietuvos TSR įstatymų, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakų ir vyriausybės nutarimų chronologinis rinkinys. T. 1. 1940—1947, p. 112.

1963 metais Knygų rūmai perėjo Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Valstybinio spaudos komiteto žinion.

²¹ Lietuvos TSR įstatymų, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakų ir vyriausybės nutarimų chronologinis rinkinys. T. 1. 1940—1947. 1956, p. 112.

²² Dėl Lietuvos TSR teritorijoje išeinančių spaudinių privalomųjų egzempliorių pristatymo ir paskirstymo. LTSR LKT nutarimas Nr. 168.—Rink.: LTSR Vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys. 1945, Nr. 3, p. 40—41; *Girdžius V.* Kultūros-švietimo darbuotojo vadovas. V., 1948, p. 27—28.

Nors LTSR Knygų rūmai buvo įkurti 1945 m. kovo 29 d., tačiau savo darbą jie pradėjo tik nuo 1946 metų, o iki tol nevykdė dar jokių nutarime paminėtų funkcijų.

Tokiam iš pradžių neaktyviam Knygų rūmų darbui, be abejojimo, turėjo įtakos dar ir ta aplinkybė, kad jiems beveik niekas nevadovavo, nes jie tik formaliai priklausė Švietimo liaudies komisariatui, kuriam tuo metu daugiausia rūpėjo atstatyti okupacijos metais suardytą švietimo sistemą.

Kultūros-švietimo darbui organizuoti respublikoje ir jam vadovauti TSRS Liaudies Komisarų Taryba 1945 m. spalio 10 d. nutarimu Nr. 2567 leido Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybai organizuoti Kultūros-švietimo įstaigų komitetą prie Lietuvos TSR Liaudies Komisarų Tarybos²³.

Knygų rūmai Lietuvos TSR LKT 1946 m. kovo 7 d. nutarimu Nr. 116²⁴ perėjo tiesioginė Kultūros-švietimo įstaigų komiteto žinion, ir tai teigiamai atsiliepė jų darbui. Be to, didelį organizuojamąjį vaidmenį Knygų rūmų kūrimosi laikotarpiu suvaidino Antanas Ulpis, kuris 1946 m. balandžio 1 d. buvo paskirtas jų direktorium. Faktiškai ši data laikoma Knygų rūmų darbo pradžia, ir visas tolesnis jų darbas yra neatskiriamai susijęs su A. Ulpio vardu.

1946 metais buvo sudarytas penkmetinis Knygų rūmų darbo planas 1946—1950 metams. Iš didesnių plane numatytų darbų paminėtini šie: 1) paruošti 1940.VI.15—1946.XII.31 LTSR išleistų knygų ir periodikos lietuvių kalba bibliografiją ir bibliografinę literatūros rodyklę VKP(b) istorijos trumpam kursui mokyti, 2) paruošti V. Kapsuko bibliografiją, 3) parengti 1917—1940 m. komunistinės literatūros ir periodikos lietuvių kalba bibliografiją, 4) parengti LKP išleistų lapelių-atsisaukimų 1918—1940 m. bibliografiją, 5) sudaryti lietuviškos knygos 1911—1927 metų bibliografiją. Taip pat

numatyta parengti rekomenduojamųjų raštų bibliografijas ryšium su įvairiomis šventėmis, dešimtainės sistemos vadovėlių, abėcėlinio katalogo instrukcijas ir t. t. Be to, kasmet ruošti einamosios spaudinių produkcijos bibliografijas.

Planai ir užmojai buvo gana dideli. Dalis darbų dėl savo sudėtingumo ir didelės apimties buvo užbaigti vėliau, o kai kurie ir iki šiol dar neatlikti. Tuo metu Knygų rūmai dar neturėjo glaudesnio bendradarbiavimo su didžiosiomis bibliotekomis, nebuvo darbo koordinavimo. Ir tik vėliau, užmezgus glaudesnius ryšius su kitomis mokslinėmis įstaigomis ir bibliotekomis, kurios taip pat ruošė bibliografinius darbus, įvyko dalinis darbų persikirstymas. Pavyzdžiui, prie komunistinės ir pagrindinės spaudos, taip pat V. Kapsuko darbų bibliografijos sudarinėjimo prisidėjo Partijos istorijos institutas prie LKP CK, o visą darbą, susijusį su rekomendacinės bibliografijos leidimu, perėmė Respublikinė biblioteka.

1947 m. vasario 17 d. Lietuvos TSR MT nutarimu Nr. 78 buvo patvirtinti Lietuvos TSR Knygų rūmų nuostatai, kuriuose buvo apibūdinti šių rūmų uždaviniai, funkcijos, struktūra, organai ir kt. klausimai²⁵. Jau pirmajame nuostatų punkte aiškiai pasakyta, kad „Lietuvos TSR Knygų rūmai [...] yra Lietuvos TSR valstybinės-registracinės bibliografijos bei bibliografinio-metodologinio darbo centras ir Lietuvos TSR knygų bei lituanistinių spaudinių saugykla“²⁶. Tačiau į Knygų rūmų funkcijas, be tiesioginių valstybinės registracinės bibliografijos klausimų, įėjo visa eilė kitų ne mažesnės reikšmės darbų. Pavyzdžiui, nuostatuose buvo numatyta parengti specialias atskirų mokslo šakų rekomenduojamų spaudinių bibliografijas, vykdyti centralizuotą katalogavimą, rengti ir tobulinti bibliografinius kadrus, organizuojant aspirantūrą, leisti

²³ *Girdžius V.* Kultūros-švietimo darbuotojo vadovas. V., 1948, p. 3—4.

²⁴ Lietuvos TSR Įstatymų, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakų ir vyriausybės nutarimų chronologinis rinkinys. T. 1. 1940—1947. V., 1956, p. 112.

²⁵ Ten pat.

²⁶ Ten pat, p. 242.

tematinius žinytus, tyrinėjimus, vadovėlius, bibliografijos žurnalus, vesti spaudinių statistiką, organizuoti bibliografijos ir spaudos muziejų, šaukti bibliografų suvažiavimus ir pasitarimus, sudaryti Lietuvos TSR bibliotekų suvestinį katalogą, organizuoti bibliografinių mokslinių darbų ir vadovėlių konkursus bei premijavimą, saugoti visus Lietuvos TSR teritorijoje ir už jos ribų išėjusius ir išeinančius lietuviškus ir liuanistinius spaudinius ir t. t. Taigi Knygų rūmams buvo suteiktos mokslo tiriamosios įstaigos funkcijos.

Siems dideliems uždaviniais įvykdyti buvo pakeista ir išplėsta pradinė Knygų rūmų struktūra. Lietuvos TSR Ministrų Taryba 1947 m. spalio 7 d. nutarimu Nr. 718 patvirtino Lietuvos TSR Knygų rūmų struktūrą²⁷. Be direkcijos ir administracijos-ūkiu skyriaus, jau iš pat pradžių čia ėmė veikti devyni savarankiški skyriai. Keičiantis Knygų rūmų uždaviniais, vystantis jų darbui, buvo patikslinama ir keičiama jų struktūra.

Svarbiausias Knygų rūmų uždavinys, iškilęs pirmaisiais veiklos metais buvo bibliografijai reikiamos bazės sudarymas — fondų sukolektavimas.

Pagrindinis kolektavimo šaltinis, nuo kurio priklausė Knygų rūmų darbo sėkmė ir kokybė, buvo privalomasis spaudos egzempliorius.

Lietuvos TSR teritorijoje išėjusių spaudinių surinkimu rūpinosi Privalomojo egzemplioriaus skyrius.

Jeigu, kolektuojant naujai išeinančius Lietuvos TSR teritorijoje leidinius, Knygų rūmai susidūrė su nežymiais ir daugiausia organizacinio pobūdžio sunkumais, tai rimta problema iškilo, kaupiant senus lietuviškus spaudinius, išleistus iki 1940 metų. Buržuazijos valdomoje Lietuvoje nebuvo nė vienos bibliotekos, kuri būtų surinkusi visas lietuviškas knygas. Be to, nemaža dalis didesnių lietuviškos spaudos rinkinių žymiai nukentėjo karo metais. Tad Knygų rūmams reikėjo pradėti iš naujo kaupti senus

lietuviškus leidinius. Šiam darbui, kuris yra tebedirbamas ir šiuo metu, buvo skiriamas pagrindinis dėmesys. Retrospektyviniame spaudos komplektavimui susidarė tam tikros galimybės. Daugelis dvarų, vienuolynų, įvairių įstaigų bei organizacijų ir privačių asmenų bibliotekų po karo liko be priežiūros. Knygų rūmų darbuotojų pastangomis pavyko bent iš dalies apsaugoti jas nuo išgrobstymo ir pervežti į Knygų rūmų saugyklas, kur jos buvo peržiūrimos ir tvarkomos. Nemažas darbas, kolektuojant senas lietuviškas knygas, vyko ir vyksta per antikvariatą, taip pat supirkinėjant vertingus leidinius iš privačių asmenų.

Knygų rūmai nuo pat pirmųjų savo darbo metų rūpinosi taip pat bibliografinių darbų parengimu. Reikėjo organizuoti pastovią einamąją informaciją apie naujai išeinančią spaudą respublikoje, užpildyti spragas, susidariusias pirmaisiais tarybiniais metais ir buržuazijos valdymo laikotarpiu.

Einamajai bibliografijai tvirtą bazę sudarė privalomasis spaudos egzempliorius, kuris Knygų rūmuose buvo gaunamas nuo 1945 metų. Tais pačiais metais buvo pradėta bibliografuoti Tarybų Lietuvos išeinančius spaudinius. Skelbti suregistruotus leidinius pradėta 1946 m. spaustinių kataloginių kortelių pavidalu, o 1947 m. pasirodė valstybinės bibliografijos organai — „Lietuvos TSR Knygų metraštinis“ ir „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštinis“. Tačiau pokario metais dėl poligrafinės bazės silpnumo susidarė respublikoje nemaža sunkumų, leidžiant metraščius. Išleisus „Knygų metraščio“ ke turis, o „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštinis“ vieną numerį, šių darbų leidimas nutrūko. Minėtus penkis numerius, pagal savitarpio susitarimą, išleido Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla. Tačiau jos darbas buvo nepatenkinamas. Knygų rūmų direktorius A. Ulpis rašė: „Deja, iš 16 paruoštų metraščių per dvejus metus minima leidykla išleido vos 5. Tokiu būdu šie metraščiai, būdami svar-

²⁷ Knygų rūmų archyvas, f. 2, papkė 1, p. 14.

biausi Tarybų Lietuvos bibliografiniai leidiniai, reikalingi naudoti kaip šaltiniai visiems kitiems bibliografiniams darbams ir respublikos bibliotekose bibliografinė informacija, iki šiol neišleisti gali be naudoti. Didelis Knygų rūmų darbas, į kurį įdėta daug valstybės lėšų ir dvejų metų įstaigos darbas, lieka neišnaudotas²⁸. Nepaisant šio pirmo nepasisekimo, Knygų rūmai latė savo darbą. 1949 metais metraščii leidimas buvo atnaujintas. „Knygų metraštis“ ėjo kas ketvirtį, o „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštis“ — kas mėnesį. Leidyklos funkcijas vykdė patys Knygų rūmai. Tuo reikalu „Knygų metraščio“ įžangoje buvo rašoma: „Valstybinei enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidyklai Lietuvos TSR Knygų rūmų 1947—1948 m. paruoštų metraščių neišleidis, nuo 1949 m. pradžios šiuos metraščius leidžia patys Lietuvos TSR Knygų rūmai“²⁹.

Sunkumų buvo, ne tik leidžiant metraščius, bet ir juos platinant. Tai buvo naujas ir, be to, nepopuliarus pobūdžio leidinys. Masiniam skaitytojui jis netiko, o specialistai ne per daugiausia vertino jo reikšmę. Čia, be abejo, tam tikrą reikšmę turėjo ir nereguliarus jo leidimas.

Į pagalbą, platinant metraščius, atėjo Tarybinė vyriausybė. 1948 m. gegužės 29 d. potvarkiu Nr. 388-p Valstybinių leidyklų knygų prekybos susivienijimo Lietuvos respublikinis skyrius buvo įpareigotas pirkti ir platinti Valstybinės enciklopedijos, žodynų ir mokslinės literatūros leidyklos leidžiamą „Lietuvos TSR Knygų metraščių“ ir „Lietuvos TSR žurnalų ir laikraščių straipsnių metraščių“ po vieną tūkstantį egzempliorių³⁰.

Buvo dedama daug pastangų populiarinti ir propaguoti Knygų rūmus, jų veiklą ir darbus. Vienas po kito periodinėje spaudoje pasirodė didesni ir mažesni straipsniai

apie Knygų rūmų uždavinius ir darbą. Nepaisant visų priemonių, kurių ėmėsi Knygų rūmų darbuotojai, metraščiai ėjo labai nereguliariai ir pavėluotai. Pavyzdžiui, 1949 metų Nr. 4 išėjo tik 1950 metų vidurvasarį. Susidarė sunkiai įveikiamų kliūčių, spausdinant metraščius. Spaustuvės neįvertindavo einamosios bibliografijos operatyvumo ir metraščių spausdinimą nuolat atidėliodavo. Tokia padėtis buvo nenormali. Tad 1950 m. balandžio 15 d. buvo priimtas specialus Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimas Nr. 303 „Dėl Lietuvos TSR valstybinės registracinės bibliografijos spausdinių išleidimo“, kuriame sakoma:

„Įpareigoti Poligrafijos pramonės, leidyklų ir knygų prekybos valdybą:

a) sistemingai išleisti, teikiant savo popierių, šiuos Lietuvos TSR Knygų rūmų paruošiamus valstybinės registracinės bibliografijos spausdinius: kiekvieną ketvirtį: „Knygų metraščių“ ir kiekvieną mėnesį „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraščių“³¹.

Pradedant nuo 1950 metų antrosios pusės, metraščių leidimas kiek normalizavosi, ir nuo to laiko jie eina reguliariai, nors ir kiek vėluodami.

„Knygų metraščio“ atskiruose skyriuose buvo registruojami: a) knygos, b) recenzijos, c) palaidi spausdiniai ir d) vaizduojamojo meno spausdiniai. Nuo 1947 metų Nr. 4 metraštis papildė gaidų skyrium. 1949 metais tie skyriai virto atskirais metrašciais ir „Knygų metraštis“ tapo jungtiniu metraščiu, susidedančiu iš „Knygų metraščio“, „Gaidų metraščio“, „Vaizduojamojo meno metraščio“, „Palaidų spausdinių metraščio“ ir „Knygų recenzijų metraščio“.

Šis jungtinis metraštis spaustuviniu atžvilgiu buvo tvarkomas taip, kad iš jo metų gale galima būtų sudaryti atskirų metraščių kompleksus.

²⁸ *Ulpis A.* Lietuvos TSR Knygų rūmai.—„Pergalė“, 1949, Nr. 5, p. 81.

²⁹ Knygų metraštis. 1949, Nr. 1, V., 1949, p. 1.

³⁰ Knygų rūmų archyvas, f. 2, papkė 1, p. 17.

³¹ Dėl Lietuvos TSR valstybinės registracinės bibliografijos spausdinių išleidimo. Lietuvos TSR MT 1950 m. balandžio 15 d. nutarimas Nr. 303.—Kn.: Lietuvos TSR įstatymų, Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsakų ir vyriausybės nutarimų chronologinis rinkinys. T. 2. 1948—1950. V., 1957, p. 331.

Kiekvienas iš šių penkių metraščių turėjo savo specifinius uždavinius ir savitą, būdingą registruojamajai medžiagai, sudarymo metodiką.

Kaip jau buvo minėta, dėl leidyklos ir spaustuvės kaltės, 1948 m. Knygų rūmų paruošti metraščiai neišėjo. Todėl tų metų „Knygų metraštis“ išėjo tik 1950 m. vienu sąsiuviniu. Jo struktūra buvo tokia pat, kaip ir 1947 metų. Šis metraštis medžiagos paruošimo atžvilgiu priskirtinas prie einašomos bibliografijos, tačiau išleidimo atžvilgiu — daugiau prie retrospektyvinės bibliografijos.

Greta knygų registravimo, Knygų rūmai skyrė nemažą dėmesį ir periodinių leidinių bibliografijai.

1949 metais išėjo pirmasis „Periodinių leidinių metraštis“³². Šis nedidukas, labai kokybiškas leidinėlis buvo tarybinių periodinių leidinių bibliografijos užuomazga ir pagrindas jai toliau vystytis. Leidinėlio įžangoje buvo rašoma: „Skaitytujai duodamas periodinių leidinių metraštis yra pirmasis šios srities darbas: buržuazinėje Lietuvoje tokios rūšies metraščių nebuvo. Tik tarybinėje santvarkoje mes radome iš broliškųjų respublikų tam darbui pavyzdžių, kurie įgalino Lietuvos TSR Knygų rūmus parengti šį metraščių“³³.

Metraštyje buvo suregistruoti laikraščiai, žurnalai, darbai, biuleteniai ir kita laikino pobūdžio, dažnai vienkartinė medžiaga, kurią ne visiškai tinka priskirti prie periodikos.

Lygiagrečiai su knygų ir kitais metraščiais nuo 1949 metų kas mėnesį pradėjo eiti „Žurnalų ir laikraščių straipsnių metraštis“, kuriame buvo registruojami svarbesni respublikoje leidžiamų periodinių leidinių straipsniai.

Vėlesniais metais metraščiai ne kartą buvo reorganizuojami, tobulinama jų sudarymo metodika. Padidėjo ir jų skaičius.

Didelį darbą Knygų rūmai atliko, užpildydami susidariusias spragas bibliografijoje. Retrospektyvinė bibliografija, turinti svarbią mokslinę ir informacinę reikšmę, užėmė žymią vietą Knygų rūmų veikloje: buvo ieškomi, aiškinami ir renkami nacionalinės spaudos leidiniai, išėję iki metraščių leidimo pradžios. Vienas svarbiausių retrospektyvinės bibliografijos uždavinių buvo tarybinio laikotarpio knygų bibliografijos sudarymas. Šią problemą išspręsti vertė pats gyvenimas. Knygų rūmų direktorių devintasis pasitarimas, įvykęs Maskvoje 1949 metais, taip pat iškėlė uždavinį visiems respublikiniams Knygų rūmams artimiausiu metu galutinai likviduoti spragas, susidariusias einamoje valstybinėje tarybinio laikotarpio bibliografijoje³⁴. Dirbant šia kryptimi, jau pirmojo pokarinio penkmečio plane (1946—1950) Knygų rūmai buvo užsibrėžę paruošti 1940.VI.15—1946. XII.31 Lietuvoje išleistų knygų ir periodikos straipsnių bibliografiją³⁵. Tačiau planas pasirodė nerealaus ir per tokį trumpą laiką neįgyvendinamas. Šis darbas pareikalavo žymiai daugiau metų ir jėgų, negu anksčiau buvo manyta.

Iš pradžių Knygų rūmai, kaip nurodė A. Ulpis³⁶, pradėjo sudarinėti leidinių, išleistų Lietuvos TSR teritorijoje pirmaisiais Tarybų valdžios metais, t. y. 1940—1941 m., bibliografiją, o paskui ketino chronologine tvarka kopti į tolesnį laikotarpį. Tačiau teko atsisakyti nuo šio numatyto projekto, nes iškilo didelių sunkumų, susijusių su tuo, kad hitleriniai okupantai buvo sunaikinę daugumą tarybinių knygų ir žurnalų. Todėl visų pirma reikėjo atlikti didelį ir kruopštų

³² Periodinių leidinių metraštis. 1949. V., 1949. 11 p.

³³ Ten pat, p. 3.

³⁴ Резолюция и положения, принятые IX совещанием директоров книжных палат союзных и автономных республик. М., 1950, с. 7.

³⁵ Ulpis A. Lietuvos TSR Knygų rūmai.—„Tiesa“, 1946, rugsėjo 11.

³⁶ Ульпис А. Опыт составления ретроспективной национальной библиографии Литовской ССР.—«Советская библиография», 1960, вып. 1, с. 14.

darbą, ieškant ir surenkant visus 1941—1944 metų leidinius. Tik po tokio ilgo tiriamąjo darbo bibliografija galėjo tapti pilnaverte.

1949 metais pasirodė pirmasis retrospektyvinis darbas — „Lietuvos TSR knyga. 1946“³⁷. Šiuo leidiniu buvo pradėtas didelis tarybinio laikotarpio spaudos retrospektyvinės bibliografijos darbas, kuris buvo sėkmingai užbaigtas 1958 metais.

Retrospektyviu metodu buvo bibliografuojama ne tik Lietuvoje įvairiomis kalbomis išleista spauda, bet ir liuaninė medžiaga. Šioje srityje pradžią padarė žinomas senesnės kartos bibliografas V. Steponaitis. Dirbdamas Respublikinėje bibliotekoje, jis kruopščiai rinko tarybinėje spaudoje skelbiamą liuaninę medžiagą. 1948—1949 metų laikotarpiu V. Steponaitis pateikė 1944, 1945 ir 1946 metų tarybinės liuanikos bibliografiją³⁸. Ši tarybinė liuanikos bibliografija turėjo didelę idėjinę-politinę ir mokslinę reikšmę. Teigiama ją vertino rašytojas A. Venclova. Charakterizuodamas tarybinės liuanikos reikšmę, tarp kitko, jis nurodė: „Nėra abejonės, kad „Tarybinė liuanica“ bus gera padėjėja kiekvienam, kas domėsis ir kas studijuos tarybinį Lietuvos istorijos laikotarpį bei lietuvių tautos draugystės su kitomis tautomis klausimą“³⁹. Be to, šie V. Steponaičio paruošti darbai davė pradžią pastoviam tarybinės liuanikos medžiagos registravimui ir atitinkamo metraščio leidimui⁴⁰.

Įkūrus bibliografijos centrą — Knygų rūmus, — pagaliau buvo išspręstas centralizuoto katalogavimo klausimas, kuris turi didelę reikšmę bibliografijos būklei bibliotekose. Centralizuotas katalogavimas yra artimai susijęs su einamąja valstybine bibliografija ir yra savotiška jos atmaina. Glaudūs jo ryšiai yra taip pat su rekomendacine bibliografija. Korteles pradėta leisti 1946 m. liepos mėnesį, ir tai buvo pats pirmasis Lietuvos TSR Knygų rūmų veiklos rezultatas. Kortelių pobūdis metų bėgyje keletą kartų keitėsi. Iki 1948 m. jos buvo skiriamos mokslinėms bibliotekoms. Nuo tų pačių metų spaustinės kortelės turėjo universalių pobūdį ir buvo taikomos tiek mokslinėms, tiek ir masinėms bibliotekoms. Paskui jų paskirtis dar ne kartą keitėsi⁴¹.

Pokario metais rekomendacinė bibliografija įgavo savo pilietines teises. Ji susiformavo ir išsivystė kaip atskira bibliografijos rūšis tik tarybinėje santvarkoje. Buržuazijos valdomoje Lietuvoje jos praktiškai nebuvo. Pirmieji rekomendacinės bibliografijos leidiniai pasirodė 1948 metais. Iš jų paminėtini T. Čyžo „Tarybų Sąjungos Didvyris Marija Melnikaitė“⁴², V. Steponaičio „Gegužės pirmoji“⁴³ ir to paties autoriaus „Zemdirbystė ir gyvulininkystė“⁴⁴, S. Tomonio „Kolektyviniai ūkiai“⁴⁵. 1948—1950 metų laikotarpiu per metus pasirodydavo dar tik viena kita rekomendacinės bibliografijos rodyklė. Jų leidėjais buvo įvairios įstaigos bei organizacijos: Valstybinė

³⁷ Lietuvos TSR knyga. 1946. Valstybinė bibliografija. V., 1949. 51 p.

³⁸ Steponaitis V. Tarybinė liuanica. 1944 m. K., 1948. 48 p.; 1945 m. K., 1948. 60 p.; 1946 m. K., 1949. 71 p.

³⁹ Venclova A. Prakalbos žodis.—Kn.: Steponaitis V. Tarybinė liuanica. 1944 m. K., 1948, p. 4.

⁴⁰ Nuo 1951 metų periodiškai pradėjo eiti „Tarybinės liuanikos metraščių“, kuris, kelis kartus keisdamas savo pavadinimą, įsėina ir dabartiniu metu.

⁴¹ Nuo 1957 m. leidžiamos kortelės buvo pritaikytos tik masinių bibliotekų poreikiams. Nuo 1959 m. pradėti leisti du spausintųjų kortelių kompleksai: rajoninėms bei miesto bibliotekoms ir kaimo bei vaikų bibliotekoms. 1959 m. pradėtas leisti žurnalų ir laikraščių straipsnių spausintųjų kortelių kompleksas, o nuo 1966 m.—knygų ir straipsnių kortelių kompleksas vaikų ir mokyklų bibliotekoms.

⁴² Čyžas T. Tarybų Sąjungos Didvyris Marija Melnikaitė. [Rekomend. literatūra]. V., 1948. 23 p. su nuotr.

⁴³ Steponaitis V. Gegužės pirmoji. Rekomend. lit. bibliogr. rodyklė. K., 1948. 16 p.

⁴⁴ Steponaitis V. Zemdirbystė ir gyvulininkystė. Rekomend. lit. bibliogr. rodyklė. K., 1948. 31 p.

⁴⁵ Tomonis S. Kolektyviniai ūkiai. Rekomend. lit. bibliogr. rodyklė. K., 1948. 36 p.

politinės ir mokslinės literatūros leidykla, Knygų rūmai, Respublikinė biblioteka. Intensyviai rekomendacinė bibliografija ėmė vystytis po 1950 metų, kai jos centru tapo Respublikinė biblioteka.

Pokario metais pradėjo formuotis taip pat mokslinė-informacinė bibliografija, kurios sudarytojais ir leidėjais buvo daugiausia respublikos stambios mokslinės universalsios bei specialiosios bibliotekos ir Knygų rūmai. Jų paruošti įvairaus pobūdžio naujai gautų knygų biuleteniai iš pradžių buvo skiriami tik savo sistemos skaitytojų poreikiams patenkinti — informuoti jiems apie naujai gautą literatūrą. Nedideli buvo ir jų tiražai, nes jie buvo dauginami mašinėle arba rotatoriumi. Pavyzdžiui, Knygų rūmai nuo savo veiklos pradžios kas savaitę rotatoriumi spausdindavo biuletinius „Naujos knygos“, kurie informuodavo bibliotekas, įvairias įstaigas, organizacijas ir redakcijas apie išleistas per savaitę naujas knygas. Kadangi tuo metu „Knygų metraštis“ ėjo kartą per metų ketvirtį ir dargi gerokai vėluodamas, tai šie biuletiniai suvaidino nemažą praktinę reikšmę, informuodami skaitytojus apie spaudos naujienas. Panašaus pobūdžio buvo ir mokslinių bibliotekų leidžiami naujienų biuletiniai. Tačiau jų paskirtis buvo kiek siauresnė, apsiribojant vien bibliotekose gauta literatūra.

Nemaža bibliografinių leidinių, įvairių katalogų paruošė ir išleido respublikos leidyklos. Nors tiesioginė tokio pobūdžio leidinių paskirtis yra knygų reklama, tačiau jie vis dėlto suvaidino tam tikrą vaidmenį bibliografinio skaitytojų aptarnavimo srityje.

Pastoviai apie literatūros naujienas informuodavo respublikiniai periodiniai leidiniai. Laikraščiai „Tiesa“, „Komjaunimo tiesa“, „Literatūra ir menas“, žurnalai „Kommunistas“, „Pergalė“ ir kt. skelbdavo naujų knygų sąrašus, atsiliepimus apie knygas bei jų recenzijas. Visa tai turėjo nemažą reikšmę bibliografiniam skaitytojų išprusimui, jų pasaulėžiūros formavimui.

Sėkmingai buvo išspręstas ir bibliografinių kadrų paruošimo klausimas. 1949 metais Vilniuje buvo įsteigtas Bibliotekinis technikumus, kuris pradėjo ruošti vidurinės kvalifikacijos kadrus. Tais pačiais metais Vilniaus valstybiniame universitete buvo įsteigta Bibliotekininkystės katedra, kurios uždavinys buvo ruošti aukštos kvalifikacijos bibliografus ir bibliotekininkus. Be to, bibliografams praktikams nemažai padėjo kelti savo politines bei dalykines kvalifikacijas prie stambesnių bibliotekų organizuoti trumpalaikiai kursai, seminarai ir panašaus pobūdžio užsiėmimai.

1949—1950 metais stambesnėse bibliotekose steigiami bibliografijos skyriai, kuriamas bibliografinis-informacinis aparatas, pradedama teikti skaitytojams bibliografinės informacijos. Bibliografijos įjungimas į bibliotekų darbą kokybiškai pakeitė skaitytojų aptarnavimą. Skaitytojas jau galėjo gauti ne tik vieną kitą prašomą knygą, bet ir gauti literatūros sąrašą jį dominancija tema. Tuo būdu, bibliotekose bibliografija ėmė vaidinti aktyvaus knygos propagavimo, vadovavimo skaitymui vaidmenį. Nors anais metais bibliografinio darbo srityje buvo pasiekta ir nemaža laimėjimų, tačiau neretai pasitaikydavo ir esminių trūkumų: lėtai buvo įsisavinami tarybinės bibliografijos principai ir darbo metodai; skaitytojų bibliografinis-informacinis aptarnavimas buvo neaukšto lygio; silpnas buvo ir bibliografinis-informacinis aparatas; palyginti mažai buvo išleidžiama bibliografinių darbų, o ir tie patys dažnai buvo atitrūkę nuo aktualiausių to meto mūsų visuomenės uždavinių; netobula buvo jų sudarymo metodika; nebuvo paruoštas perspektyvinis bibliografinių darbų parengimo planas ir todėl labai buvo aišku, kuria linkme turi vystytis bibliografija, ką bibliografijos srityje turi daryti viena ar kita biblioteka; nebuvo dar šio darbo koordinacijos.

Visi šie bibliografinio darbo trūkumai paaiškinami objektyviomis to meto sąlygomis. Sunkūs pokario metai, didžiuliai liaudies ūkio atkūrimo ir jo pertvarkymo uždaviniai, silpna poligrafinė bazė, kvalifi-

kuotų bibliografų kadrų trūkumas, naujas požiūris į bibliografiją ir jos vietą bibliotekų darbe negalėjo neatsiliepti į bibliografijos formavimąsi ir jos raidą.

Didelį vaidmenį tolesnei bibliografinio darbo raidai turėjo 1949 m. balandžio 21—23 dienomis įvykusi Kaune Lietuvos TSR mokslinių bibliotekų konferencija. Nors ji buvo vadinama mokslinių bibliotekų konferencija, bet iš tikrųjų joje dalyvavo įvairių žinybų, taip pat miestų ir apskričių bibliotekų atstovai. Šios konferencijos darbe kitų klausimų tarpe žymią vietą užėmė bibliografinių klausimai. Jiems buvo paskirti du pranešimai: V. Steponaičio „Bibliografinis darbas mokslinėje bibliotekoje“ ir S. Tomonio „Bibliografija — vertinga kultūrinio-idėjinio darbo priemonė“⁴⁶. Bibliografinio darbo klausimai buvo gvildinami A. Ulpio, T. Cyžo, P. Freidheimo, I. Kisino ir ki-

Vilniaus Valst. V. Kapsuko universitetas
Bibliotekininkystės katedra

tų pasisakymuose⁴⁷. Konferencijoje buvo konstatuoti bibliografinio darbo trūkumai ir numatytos gairės šiam darbiui pagerinti. Jos nutarimuose buvo reikalaujama pagerinti visą bibliografinį ir informacinį darbą. Konferencijos nutarimai buvo įgyvendinami jau po kalbamojo laikotarpio.

Apibendrinant bibliografijos vystymąsi per pirmąjį Tarybų valdžios dešimtmetį, reikia pasakyti, kad iki 1950 metų susiformavo visos pagrindinės bibliografijos rūšys, kurios tolesniais metais sėkmingai buvo vystomos toliau. 1940—1941 metais nubrėžti bibliografinio darbo planai pokario metais buvo įgyvendinami praktikoje. Tolesnei bibliografijos raidai Lietuvoje lemiamą vaidmenį turėjo valstybinis bibliografijos pobūdis, Knygų rūmų įkūrimas, kvalifikuotų kadrų ruošimas, aktyvus bibliotekų įsijungimas į bibliografinį darbą.

Įteikta
1968 m. rugsėjo mėn.

БИБЛИОГРАФИЯ В ГОДЫ ПЕРВОГО ДЕСЯТИЛЕТИЯ ВОССТАНОВЛЕНИЯ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ЛИТВЕ. 1940—1950 гг.

И. БАСЮЛИС

Резюме

Во время господства буржуазной власти в Литве состояние библиографии было очень тяжелым. Государство этому делу не уделяло никакого внимания. Библиографией занимались отдельные лица индивидуально и, зачастую, случайно.

В 1940 г., после восстановления Советской власти в Литве, всем культурным строительством, в том числе и библиографией, стало заботиться государство. Культурно-просветительным учреждениям стал руководить Комиссариат народного просвещения.

Для развития библиографии создались благоприятные условия. В библиографической работе чувствовался небывалый подъем, энтузиазм, создавались большие планы на будущее.

Исследуя развитие библиографии в годы первого десятилетия после восстановления Советской власти в Литве, следует выделить

два периода: 1940—1941 гг. и послевоенные годы.

За 10 месяцев 1940—1941 годов больших сдвигов на этом поприще не произошло, но этот период интересен выдвигаемыми проблемами и планами библиографической работы. Второй, послевоенный период — это время реализации больших замыслов и планов.

В 1940—1941 годах много внимания уделялось государственной учетно-регистрационной библиографии, учреждению Книжной палаты, составлению, сводного каталога крупнейших библиотек Литовской ССР, организации централизованной каталогизации, развитию разных видов библиографии, подготовке высококвалифицированных кадров библиографов. Таким образом, в эти годы решались основные и насущные вопросы литовской библиографии, которые во время господства буржуазии правящих кругов не тревожили.

⁴⁶ LTSR Respublikinė biblioteka. Lietuvos TSR mokslinių bibliotekų konferencijos protokolai.

⁴⁷ Ten pat.

Реализацию этих планов прервала начавшаяся война и гитлеровская оккупация.

Освободив Литву от фашистской оккупации, были приняты меры для учреждения Книжной палаты Литовской ССР и ведения учетно-регистрационной библиографии.

Книжная палата была учреждена 29 марта 1945 г. и в тот же день был выделен ей обязательный экземпляр. В 1947 г. начали выходить органы государственной учетно-регистрационной библиографии: ежеквартально — «Книжная летопись» и ежемесячно — «Летопись журнальных и газетных статей». В 1946 г. начата централизованная каталогизация.

В статье рассматривается история организации Книжной палаты и первые годы ее деятельности. Работа основана на ряде документальных материалов.

В 1949 г. начала выходить в свет «Летопись периодических изданий».

Наряду с учетно-регистрационной библиографией рассматривается деятельность Книжной палаты в области ретроспективной библиографии. Первая работа ретроспективного характера вышла в свет в 1949 году. Она охватила книги, изданные в 1946 году.

В послевоенный период гражданские права обрела рекомендательная библиография. Первые издания ее появились в 1948 году.

В статье также рассматривается возникновение и формирование научно-информационной, критической и других видов библиографии.

В 1949—1950 годах коренным образом изменилось место библиографии в библиотеках.

В 1949 г. начала подготовка высококвалифицированных кадров библиографов на кафедре библиотековедения при Вильнюсском гос. университете.

Большую роль в дальнейшем развитии библиографической работы в республике сыграла состоявшаяся в 1949 г. конференция научных библиотек Литовской ССР, на которой немалое внимание было уделено вопросам библиографии. Конференция подытожила развитие библиографии, выявила недостатки и наметила пути дальнейшего ее развития.

В статье делается вывод, что за годы первого десятилетия после восстановления Советской власти в Литве сформировались все основные виды библиографии, которые в дальнейшем успешно развивались. Решающую роль в развитии библиографии в Литве имел государственный характер библиографии, а также учреждение Книжной палаты, подготовка высококвалифицированных кадров, внедрение библиографии в работу библиотек.

BIBLIOGRAPHY IN THE FIRST DECADE AFTER THE RESTORATION OF SOVIET POWER IN LITHUANIA (IN 1940—1950)

by J. BASIULIS

Summary

Under the bourgeois regime in Lithuania the condition of bibliography was very grave. The state paid no attention to that. Only individuals concerned themselves with bibliography. More often than not they were engaged in this work by chance.

In 1940, on restoring Soviet power in Lithuania the whole cultural construction, including bibliography, was taken under the care of the state.

Satisfactory conditions for the development of bibliography were created at that time. In the bibliographical work one could sense an unprecedented rise, and see great plans made for the future.

When studying the development of bibliography in the first decade of Soviet power in Lithuania two periods should be distinguished: (1) 1940—1941 and (2) post-war years.

In the course of the ten months of the 1940—1941 period some vast work could not be done. Short as this period was, the bibliographical work was enriched with new problems and plans. The

second period, the post-war years, was the time when great plans and projects were put into practice.

In 1940—1941, much attention was paid to the state recording bibliography, to establishing the Book Chamber, to compiling a union catalogue of the major libraries in the Lithuanian S.S.R., to organizing centralized cataloguing and training highly skilled bibliographers. Thus, at that time the essential and vital problems of the Lithuanian bibliography were being solved. In bourgeois Lithuania such subjects were of no concern to the ruling classes. Unfortunately, the plans could not be realized as the war burst out and Lithuania was occupied by nazi Germany.

On liberating Lithuania from the fascist occupation the measures were taken for establishing the Book Chamber of the Lithuanian S. S. R. and running the recording bibliography.

The Book Chamber was founded on the 29th of March, 1945, and that day it was allotted a deposit copy. In 1947, the state recording biblio-

graphy organs began to appear: the quarterly „Book Annals“ and the monthly „Annals of Magazine and Newspaper Articles“. In 1946, centralized cataloguing was tackled.

The paper deals with the Book Chamber organisation history and describes the beginning of its activities. The work is based on a number of documentary materials.

In 1949, „The Annals of Periodical Publications“ made its apparition.

Side by side with the recording bibliography the activities of the Book Chamber in the field of retrospective bibliography are considered. The first work of a retrospective character was edited in 1949, and it covered books published in 1946.

In the post-war period the recommendatory bibliography gained civic rights. Its first editions appeared in 1948.

The paper sets forth the origination and formation of scientific, informative, critical and other modes of bibliography.

In 1949—1950, Vilnius State University started training highly skilled bibliographers in its Chair of Library Science.

The conference of scientific libraries in the Lithuanian S.S.R. that took place in 1949 held particular promise for future progress of the bibliographical work. There great attention was paid to bibliographical problems. The conference reviewed the development of bibliography, revealed drawbacks and determined the ways of its subsequent growth.

The paper makes a conclusion that during the first decade after restoration of Soviet power in Lithuania all basic modes of bibliography were completely formed. Bibliographical work being under the control of the state, the establishment of the Book Chamber, the training of highly skilled personnel, the introduction of bibliography into the library work and other factors played a leading role in developing the bibliography in Lithuania.
